

ŁOPATA (36) *sb f*

o oraz *oba* a *jasne*.

sg *N* łopata (23). ◊ *A* łopatę (2). ◊ *I* łopatą (3). ◊ *pl G* łopát (2). ◊ *A* łopaty (4). ◊ *I* łopatami (2).
Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Narzędzie do kopania lub przerzucania (przeważnie) rzeczy sypkich; rydel, szufla; pala Murm, Mymer¹, BartBydg, Mącz, Cn; batillum Murm, Cn; rutrum Mącz, Calep, Cn; ventilabrum BartBydg, Calep; bipalium Mącz (36): Batillum, eyn fewer fchaufel Scherolcz Batillus, idem. Pala, eyn fchaufel Lopátá. Murm 141; Mymer¹ [29²]; Pala, instrumentum ventilandi, łopata BartBydg 105b, 167b; Maruchna yey czorka mayącz kopanką. Spytrem czieslyya, kthori lopathą myal vprzedzayącz schli. LibMal 1544/80; WyprKr 120; BibRadz Ier 52/18; ku potrzebie iego [ołtarza] nádzyáłacie naczynia z miedzi/ panwi do ktorychby fypano popioł/ łopat/ hakow BielKron 33v; Infurnibulum, Lopátá którą chleb w piec władzáyą. Mącz 141b, 273a; BudBib Ex 38/3; Rutrum – Ridl, łopata. Calep 934b, 746a; Dla młocenia cepy/ grábie/ wor/ łopatę/ łtępę/ przetak [kmić ma mieć]. GostGosp 30; WujNT 201.

łopata do czego (2): Bipalium, Instrumentum ad fodiendum, Motyká albo łopata do kopania. Mącz 25b; Nołzow roznych/ co łomę nośić/ infze co do żytá/ łopat do objánia brogow [naprzyczyniac]. GostGosp 82.

Zwroty: »łopatą nagarnąć« (1): kazał onych węzów łopatami w ony gárnce nágarnąć RejZwierc 163.

»zmiatać łopatą« (3): BielSat N3v; Iesli też kulami ogniftemi ftrzeláią ná dách albo ná Rynnę/ tedy ie zmiátáć łopatami ná doł z dáchu albo z rynien/ bo ná ziemi żadney łzkody nie vczyni BielSpr 64v; BielSjem 40.

W połączeniach szeregowych (2): Y włożą nań włyzythki naczynia ktore do niego przyłufzáią/ to iest/ Lopáty/ Widelki/ Miotły/ y Miednice/ y włyzytko ine naczynie ku Ołtarzowi náležące BibRadz Num 4/14; BudBib Num 4/14.

Zestawienia: »łopata chlebowa (a. chlebna)« = *infurnibulum Murm, Mymer¹, BartBydg, Calep, Cn; rutabulum Murm; pala Mącz [szyk 3:2]* (5): Infurnibulum instrumentum quo panes in furno disponuntur. Eyn fchołs Lopátá chlebowa Rutabulum instrumentum dictum á prouendo igne ut panes coquantur, Rutrum instrumentum quo aliquid eruimus et extrahimus. Murm 145; Mymer¹ 29v; BartBydg 74b; Mącz 273a; Calep 535b.

»łopata ogniowa« (1): Batillus vel Batillum, Lopátá ogniowa którą węgle ognifte wybierayą. Mącz 23d.

»wapienna łopata« (1): Rutrum, Nieyákie naczynie którem wapno rościerayą y rospráwiayą wapienna łopatá/ Szuflá/ Kiellá y takowym podobne naczinia. Mącz 361d.

»łopata żytna« = *szufla służąca do oddzielenia ziarna od plew* (1): Ventilabrum – wieiaczka, łopata zitna. Calep 1110a.

W przen (4) : BudNT Luc 3/17; tenći was krzćić będzie Duchem świętym y ogniem. Ktorego łopatá w ręku iego [Cuius ventilabrum in manu eius]/ á wychędoży boiowiłko fwoie WujNT Luc 3/17, Matth 3/12.

Wyrażenie: »łopata wiejalna« (1): Rozwiałem ie też łopatą (wieiálną) [inventilabro] do miałt ziemfkich/ ofierociłem(y) wygubiłem lud moy BudBib Ier 15/7.

a. *Płaskie, szersze zakończenie wiosła (1)* : Palmula item, Lopátá v wioslá/ którą w wodę wpufzcząyą. *Mącz* 274a.

Synonimy: rydl, szufla; zest. »łopata żytna«: siedleczka, wiejaczka, wiejadło, wiejatka.

Cf **ŁOPATONOGI**

HJ